

**РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПМР ЗАСОБАМИ
НАОЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ**

Євтушок Людмила Василівна

*здобувач другого рівня вищої освіти кафедри педагогіки і психології
та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Косарева Оксана Іванівна

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології та спеціальної освіти
імені проф. Т. І. Поніманської
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Мовленнєвий розвиток дитини є важливим засобом адаптації та спілкування дитини з навколишнім середовищем, її соціалізації. Проблема розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із порушенням мовленнєвого розвитку (ПМР) визначається тим, що цей процес є невід'ємною частиною комунікативної функції мовлення на всіх етапах розвитку дитини дошкільного віку.

Вивченням особливостей розвитку зв'язного мовлення дітей з порушеннями мовлення та розробкою методик їх навчання займалися такі вчені, як В. Воробйова, В. Глухов, Т. Ткаченко, Н. Джугтова, Є. Мастюкова, Т. Філічева та ін. Проблеми використання наочного моделювання у розвитку мовлення дітей дошкільного віку присвячено праці М. Бойко, Я. Карнаухова, К. Крутій, Л. Мороз, Т. Пилипенко та ін.

Використання наочного моделювання в роботі з дітьми дошкільного віку є актуальним тому, що: перш за все, дитина дошкільного віку легко піддається навчанню, але більшість дітей характеризується швидкою стомлюваністю і втратою інтересу до занять [2].

Виявивши труднощі, які відчували діти при складанні оповідань, ми припустили, що використання засобу наочного моделювання зможе суттєво покращити процес розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ПМР.

З дітьми старшого дошкільного віку з ПМР контрольної групи навчання проводилося за традиційною методикою (групові заняття

з розвитку мовлення з вихователями та індивідуальна робота з логопедом, що передбачає роботу над розвитком зв'язного мовлення за звичайною методикою).

Етапи роботи з розвитку зв'язного мовлення засобами наочного моделювання:

I етап – розвиток фразового мовлення: складання речень за парними картинками; схема речення; аналіз речення; поширення речення однорідними членами; об'єднання їх у розповідь обсягом 5–6 речень.

II етап – репродуктивні форми зв'язного мовлення: переказ за демонстрацією; складання оповідань за демонстрацією; переказ за серією сюжетних картинок; складання оповідання за серією сюжетних картинок; переказ за сюжетною картиною; складання оповідання за сюжетною картинкою; складання описової та порівняльної розповіді з використанням схеми.

III етап – творчі форми зв'язного мовлення: творча розповідь; короткий переказ з використанням опорних сигналів; з використанням символів та моделювання сюжету; вибірковий переказ.

В якості символів-замінників на початковому етапі роботи використовуються геометричні фігури, що своєю формою і кольором нагадують заміщений предмет. Наприклад, зелений трикутник – ялинка, сірий кружечок – мишеня та ін.

На наступних етапах діти обирають замітники, не враховуючи зовнішніх ознак об'єкта. У цьому випадку вони орієнтуються на якісні характеристики об'єкта (злий, добрий, боязкий та ін.).

У процесі формувального експерименту нами було розроблено календарно – тематичне планування корекційно-освітньої діяльності щодо розвитку зв'язного мовлення з використанням засобів наочного моделювання та схематизації в експериментальній групі для дітей з ПМР.

Під час навчання дітей складати поширені речення ми використовували кубики, на гранях яких намальовані предметні картинки. Це давало можливість складання великої кількості речень.

Використання наочного моделювання в процесі формування у дітей експериментальної групи з ПМР вміння переказувати сприяло удосконаленню структури мовлення дітей, виразності, вміння будувати речення.

Розповідання за картиною – це складна розумова діяльність, в якій мають місце аналіз, синтез, порівняння, умовиводи. Як елементи моделі виступають картинки-фрагменти, силуетні зображення значущих об'єктів картини і схематичні зображення фрагментів картини. Схематичні зображення є також елементами наочних моделей, які є планом оповідань за серією картин [1, с. 85].

Використовуючи наочне моделювання під час складання розповіді за картиною «День народження Оленки» ми спершу пропонували дітям розглянути загальний сюжет, а далі – схематичні зображення ключових фрагментів, опираючись на них вони і будували власну розповідь.

На спеціально організованих заняттях, на яких діти описували іграшку, ми використали схеми Т. Ткаченко та К. Крутій. Діти послідовно з опорою на подану таблицю описують іграшку (овочі, фрукти, пори року, транспорт, посуд) за певним планом. Одним із варіантів навчання дітей складання описової розповіді є створення загадок. Наприклад, загадка про машину «Вона буває різного кольору. Вона схожа на прямокутник, буває великою і маленькою. Вона тверда. У неї є кабіна, кузов, колеса. Цією іграшкою граються хлопчики».

У процесі навчання описової розповіді ми формували в дітей вміння складати творчі розповіді. Наприклад, під час опису зими ми запропонували дитині розглянути моделі, що позначають сніг, снігопад, снігову кулю, Снігуроньку, сніжинку, снігура, Сніговика та описати дану пору року. Моделі ми розташовували в будь-якому порядку або могли одну з них прибрати, тому кожного разу розповіді, що їх складала діти, були різними.

У розвитку навичок складання описових оповідань велику допомогу надавало попереднє складання моделі опису. Елементами моделі описового оповідання ставали символи-замінники якісних характеристик об'єкта: належність до родового поняття; величина, колір, форма; деталі; якість поверхні; матеріал, з якого виготовлено предмет; як він використовується; чому предмет до вподоби. Власне, за такою моделлю діти могли описати будь-який окремий предмет.

Під час проведення формувального етапу експериментального дослідження у дітей виникали значні проблеми у складанні оповідання за сюжетною картиною, яка вимагала від дитини вміння виділити основних дійових осіб чи об'єкти картини, встановити їх взаємозв'язок та взаємодію, визначити особливості композиційного фону картини.

Експериментальна робота з формування навичок оповідання за картиною складалася з 3 етапів: виділення основних фрагментів у розвитку сюжету картини; визначення взаємозв'язку з-поміж них; об'єднання фрагментів у єдиний сюжет.

У процесі роботи застосовувалися різні види моделей: предметні картинки, смужки, кольорові кола, окремі фрагменти картини, силуетні зображення її об'єктів, а також схематичні ілюстрації, що виконують функцію наочних моделей і слугують планом для складання розповіді за картиною чи їх серією.

Послідовність роботи з формування навичок складання творчої розповіді була такою:

- дитині пропонується вигадати ситуацію, яка могла б статися з персонажами у певному місці;
- конкретних героїв замінюють на силуетні зображеннями;
- дошкільнику пропонують скласти розповідь за моделлю, складовими якого можуть бути невизначені замітники персонажів.

Одночасно під час корекційної роботи з вдосконалення зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ПМР здійснюється й розвиток інших складових мовлення (лексики, граматики, фонематичних процесів, звуковимови, розуміння мовлення), вищих психічних функцій (пам'яті, уваги, уяви, мислення) та формування і розвитку навичок комунікативної діяльності дітей.

Контрольний етап експерименту засвідчив, що рівні сформованості зв'язного мовлення дітей експериментальної та контрольної груп з ПМР суттєво відрізняються. Так, показники високого рівня розвитку зв'язного мовлення в експериментальній групі на 16,7 % переважають порівняно з контрольною, середнього рівня – переважають у цій групі на 16,3 % порівняно з контрольною групою. Показники низького рівня розвитку зв'язного мовлення на 33 % переважають у вихованців контрольної групи в порівнянні з експериментальною.

Отже, представлена методика з використання наочного моделювання дозволяє активізувати дітей з різними мовленнєвими можливостями, формує в дітей уміння складати чіткий внутрішній план розумових дій, мовленнєвого висловлювання та формулювати і висловлювати думки. Експериментальна методика позитивно вплинула на підвищення рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей експериментальної групи. Це дає підстави підтвердити її ефективність.

Література

1. Мороз Л. В., Бойко М. І. Наочне моделювання як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. Суми, 2019. С. 84–87.
2. Полєвікова О. Б., Овсянікова К. В. Обґрунтування ефективності використання методу наочного моделювання в мовленнєвому розвитку дошкільника *The 6th International scientific and practical conference "Fundamental and applied research in the modern world"* (January 20–22, 2021) BoSciencePublisher, Boston, USA. 2021. P. 709–714.